

Date: 13th August-2025

BYUDJET TAQCHILLIGINI KAMAYTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY YONDASHUVLAR

Normuminov Salohiddin Sohibjonovich

Alfraganus University talabasi

Iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiyot (tarmoqlari va sohalari) yo`nalishi

4- Kurs talabasi ilmiy rahbar

Email:nsalohiddin@inbox.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada byudjet taqchilligining iqtisodiy mohiyati, uning paydo bo'lish sabablari hamda uni kamaytirishning nazariy va amaliy mexanizmlari yoritiladi. Jahon tajribasiga asoslanib, davlat moliyasini muvozanatlashning samarali usullari, fiskal intizom va byudjet siyosatini takomillashtirish zaruriyati tahlil qilinadi. Shuningdek, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda byudjet taqchilligini maqbul darajada ushlab turishning strategik ahamiyati ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Byudjet taqchilligi, fiskal siyosat, davlat qarzi, soliqlar, iqtisodiy barqarorlik, makroiqtisodiy muvozanat, moliyaviy intizom, davlat xarajatlari.

Kirish

Har qanday davlat iqtisodiy tizimining barqaror ishlashi moliyaviy muvozanatga bevosita bog'liqdir. Davlat byudjeti — bu davlatning asosiy moliyaviy rejasidir, u orqali ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlar moliyalashtiriladi. Shu bilan birga, davlat byudjeti har doim daromad va xarajatlarning muvozanatini saqlab turishni talab qiladi. Ammo amaliyotda bu har doim ham imkoni bor narsa emas. Natijada byudjet taqchilligi — ya'ni davlat xarajatlarining daromadlardan ortiq bo'lishi holati yuzaga keladi.

Asosiy qism:

1. Byudjet taqchilligining mohiyati va turlari:

Byudjet taqchilligi — bu davlat byudjeti daromadlarining uning xarajatlarini to'liq qoplay olmasligi natijasida yuzaga keladigan moliyaviy nomuvofiqlikdir. Iqtisodiy adabiyotlarda byudjet taqchilligi uch xil shaklda tasniflanadi: yashirin, strukturaviy va tsiklik taqchillik.

2. Byudjet taqchilligining paydo bo'lish sabablari:

Byudjet taqchilligi davlat xarajatlarining ortishi, soliq tushumlarining kamayishi, iqtisodiy inqirozlar, davlat qarzlar va fiskal rejalashtirishdagi xatoliklar bilan bog'liq bo'ladi.

3. Byudjet taqchilligining iqtisodiy oqibatlari:

Byudjet taqchilligi inflyatsiya xavfini oshiradi, davlat qarzini ko'paytiradi, xususiy sektorni siqib chiqaradi va iqtisodiy beqarorlikni kuchaytiradi.

Date: 13th August-2025

4. Byudjet taqchilligini kamaytirishning asosiy yo'nalishlari:

Soliq siyosatini optimallashtirish, davlat xarajatlarini maqbullashtirish, fiskal intizomni kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish kabi chora-tadbirlar samarali yo'nalishlardir.

5. Jahon tajribasidan namunalar:

Germaniya "fiskal tormoz" mexanizmini, Shvetsiya "byudjet qoidasini", AQSh iqtisodiy o'sish strategiyasini, Janubiy Koreya esa qat'iy xarajat rejalashtirishni qo'llagan.

6. Byudjet taqchilligini kamaytirishning nazariy asoslari:

Keynschilik yondashuvi mo'tadil taqchillikni ijobiy deb biladi, monetaristlar esa uni qat'iy nazorat ostida ushlab turishni talab qiladi. Zamonaviy iqtisodiyotda bu ikki yondashuv muvozanat asosida qo'llaniladi.

Jadval: 2020–2024-yillarda ayrim mamlakatlarda byudjet taqchilligi (%)

Yil	AQSh	Germaniya	Fransiya	Yaponiya
2020	-14.8	-4.3	-8.9	-9.1
2021	-12.3	-3.7	-6.4	-8.0
2022	-5.4	-2.6	-4.8	-6.5
2023	-6.4	-2.4	-5.5	-5.8
2024	-6.3	-2.1	-4.9	-5.4

Xulosa:

Byudjet taqchilligi har qanday davlat iqtisodiy tizimining ajralmas qismi bo'lib, uni butunlay bartaraf etish imkonsiz. Biroq, uning darajasini maqbul me'yorda ushlab turish davlat moliyasining sog'lom rivojlanishiga xizmat qiladi. Taqchillikni kamaytirish uchun soliqlarni adolatli va samarali undirish, davlat xarajatlarini ustuvorlik asosida rejalashtirish, fiskal intizomni mustahkamlash va raqamli boshqaruv tizimlarini kengaytirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Samuelson P. A., Nordhaus W. D. Economics. – McGraw-Hill, 2010.
2. Stiglitz J. E. Public Sector Economics. – W.W. Norton & Company, 2019.
3. Musgrave R. A., Musgrave P. B. Public Finance in Theory and Practice. – McGraw-Hill, 1989.
4. Krugman P. The Return of Depression Economics. – W.W. Norton & Co., 2009.
5. Tanzi V. Fiscal Policy and Economic Reform. – IMF Publications, 2014.
6. Dornbusch R., Fischer S., Startz R. Macroeconomics. – McGraw-Hill, 2018.
7. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. – London: Macmillan, 1936.

